

Příroda v Českém středohoří i dále

Miloslav Studnička

Fejetony z Libochovických novin

Příroda v Českém středohoří i dále

Fejetony z Libochovických novin

Miloslav Studnička

Autor: Miloslav Studnička
Fotografie: Miloslav Studnička, není-li uvedeno jinak.
Souhrnné vydání článků z měsíčníku „Libochovické noviny“ (LN) s rozšířeným počtem ilustrací. Zahrnuje ročníky LN 2014-2025.

© RNDr. Miloslav Studnička, CSc., 2026
© Mgr. Tomáš Zahradníček – TZ–one, 2026

ISBN: 978-80-7539-303-6 [PDF verze]

www.vydavatelstvi-eknih.cz

Foto na obálce: Raná a Milá, kopce na západním okraji Českého středohoří, význačné lokality skalních stepí

Předmluva

Roku 2014, jsem byl – coby libochovický patriot – požádán o článek do tehdy ještě černobíle tištěného měsíčníku „Libochovické noviny“ (dále jen LN). Měl zpestřit obsah dubnového čísla nějakým pojednáním o jarní přírodě někde v okolí města. Čtenáři pak prý takový ráz článku dobře přijali, a ať tedy napíši něco dalšího. Píši dodnes, ač uplynulo přes 10 let! Taková řada článků by již vydala na knihu, uvědomil jsem si.

Postupem času dostaly LN luxusnější grafickou podobu. Nicméně, novinové fotografie nemohou být tak velké, aby na nich byly rozeznatelné jemné detaily rostlin nebo filigránská struktura rostlinných společenstev. Sestavení sborníku je příležitostí k uvedení fotografií potřebné velikosti i k rozšíření jejich počtu, a také k drobným opravám v textu.

Za ta léta psaní se mnoho lokalit v krajině očividně změnilo k horšímu, a také z mnoha zdánlivě stále stejných vymizel nejeden velmi vzácný druh. Příroda je již příliš roztříštěna na fragmenty malého rozsahu, které jsou izolovány v krajině úplně okupované industrializovaným zemědělským podnikáním. Je pravidelně zaplavována chemickými přípravky a jejich hromadícími se rezidui. Dřívější oživená pole jsou nyní změněna v nehostinné velkoplošné monokultury bez plevelů a zbavené většiny dřívějšího živočišstva. Jsou to pusté plochy bez biodiverzity, kvůli nimž kousky přírody pozůstalé v této krajině ztratily spojitost. Této problematice jsem se však záměrně vyhýbal, až na nepočetné výjimky. Zprávy v LN měly být spíše potěšující oslavou obzvláštní pestrosti a bohatosti přírody v široce pojatém Českém středohoří i jinde na Libochovicku, někdy dokonce s odbočením až do Džbánu, na Ústěcko nebo do Labských pískovců. Nemá to však znamenat, že považuji za bezvýznamné to, že se v tak zvané chráněné krajinné oblasti nechává vyřádit pseudo-ekologie tak surově a ohyzdně, jak je to vidět na první fotografii. Příroda sice dostala a dostává „na frak“, ale přesto jsem napsal hlavně dobré, nebo alespoň nadějné zprávy.

Jejich příprava byla totiž vždy založena na kontrole lokalit v aktuální době, leckdy několikeré, takže získané fotografie jsou nejednou cenným potvrzením výskytu vzácných až velmi vzácných rostlin či živočichů. Nejen to. Všímám si leckde také celých rostlinných společenstev, jsou-li neobyčejná. Není náhodou, že v Českém středohoří i jinde kolem Libochovic se vždy hemžili přírodovědci. Je to krajina se zvláštní geomorfologií, pestrou geologií a na české poměry obzvláště teplým, a zejména ve směru k Lounům velmi suchým „stepním“ podnebím. Naproti tomu nejde o území bezvodé; vždyť jím protékají tak velké řeky, jako je Labe a Ohře. Některé zprávy pojednávají i o lokalitách mokřadních. A pak je

třeba neopomíjet význam člověka v ekologii krajiny. Teplé makroklima přilákalo již nejstarší pravěké osídlence a první zemědělci z mladší doby kamenné již napomáhali odlesňováním a pastevectvím udržení stepní květeny, dnes tak ceněné. Na jejich políčkách také dostaly příležitost plevele, přinesené odjinud s osivem. Z některých se nyní staly druhy různou měrou ohrožené. O některých z nich si zde také lze přečíst.

Autor své dílo sice podepíše, ale sluší se podotknout, že při jeho tvorbě a zrodu není sám. Je třeba poděkovat redakční radě LN za iniciování seriálu článků a letitou příležitost k jejich publikování. Při práci na všelijakých zvláštních lokalitách na svazích, skalinách a v roklích, jež málokdy bývá „procházkou růžovým sadem“ a děje se mnohdy v žáru extrémně horkých dní či za deště, byla a je důležitá spolupráce osoby znalé přírodovědecké činnosti v terénu. Zde byla partnerkou při průzkumech lokalit Regina Novotná (zmiňovaná jako Gina). Děkuji jí také jako první kritičce textů. (Někdy jsem to napsal nešikovně, a pak přepsal celé.) Abych neklesal na mysli ani za nepříznivých okolností, o to se mi staral pejsek Lumpík (2014-2025), zdatný kříženec na vysokých nohách, s veselou a chytrou myslí pudlíka. Pořídila jej Gina a myslím, že na některé z fotografií by měl být vidět uprostřed přírody. Psí způsob uvažování a nazírání na situace totiž jistě měl nejednou vliv na to, že jsem pak o výpravách nepsal suchopárně. Haf haf, tolik úvodem!

Krajina u Kostomlat pod Milešovkou podřízená „ekologickému“ dogmatu. Na půdě vysoké bonity je velká plocha umrtvena pod fotovoltaickou elektrárnou, ostatní plocha je zcela obětována obnovitelnému zdroji čili řepce, vysévané kvůli výrobě paliv pro automobily. Tam jsou opakovaně rozprašovány jedovaté pesticidy a jsou aplikována anorganická hnojiva, ničící humus, půdní organismy i půdní strukturu. V silném automobilu jede jediná osoba. Pod asfaltem se nemůže zasakovat žádná voda, přesto silnic, včetně nedaleké dálnice, přibylo. Měl jsem o tom také psát? Vyhýbám se tomu, jak to jde, to na úvod slibuji. Půjdeme krajinami krásnými, jako je ta s Hazmburkem, fotografovaná od Slatiny

Éčka z času tařic. (LN2014/4)

Stepní pahorky zkoumáme my, botanici, vždycky počátkem června. Tehdy jsou již trávy a další byliny řádně vyvinuty, porosty jsou hodně květnaté a rostlinstvo se dobře po stránce druhového složení i struktury popisuje. Jenomže do seznamu celého druhového bohatství každé stepi patří také některé z drobných bylinek s velmi krátkým životním cyklem. Nejsou to obyčejné jednoleté druhy (anuely čili terofyty). Jsou velmi rané a z podzimních, či časně jarních semenáčků se rychle vyvinou do dospělosti a plodí. Jsou pomíjivé, brzy po vysemenění mizejí. Nazývají se efemery. Když takové počátkem května zjištěné druhy připisuji k záznamům z pozdějšího data, opatřuji je proto značkou (E). Právě tato "éčka" jsou míněna v nadpisu, nikoli tedy stejně označované, veřejnosti mnohem známější položky z ostře sledovaného seznamu potravinářských barviv, konzervantů, emulgátorů a dochucovacích látek.

Efemery přežívají suché horké léto jenom jako droboučká semínka, z nichž některá ale nedají vzniknout dalšímu pokolení hned příštím rokem. Stanou se součástí "semenné banky", zásoby semen schopných přečkávat v půdě více let. To je důležité tehdy, kdy pozdní ostré mrazy zničí všechny již vyklíčené jednoletky, jako tomu bylo například v roce 2012. Druhy na svých nalezištích přesto nevymřely a v roce 2013 se zase objevily, díky "semenné bance".

Předsevzal jsem si, že se vypravím na přehlížený pahorek Planík kvůli jednomu u nás stále vzácnějšímu efemernímu pochybku severnímu (*Androsace septentrionalis*). Otázkou však vždycky je, jak si návštěvu místa načasovat, aby efemery, ovlivňované počasím, již kvetly. Vzpomněl jsem si, že spolu s pochybkem jsem před lety fotografoval i půvabný, do skalní pukliny vrostlý právě kvetoucí trsík tařice skalní (*Alyssum saxatile*). Nápadným bioindikátorem správného času k hledání převzácného drobného a snadno přehlédnutelného pochybku by tedy mohla být tařice!

Ti, kdo jezdí vlakem z Lovosic do Ústí n. L. a znají Bránu Čech (*Porta bohemica*), si nyní patrně hned vzpomněli na úžasné čedičové skály podél trati, celé poseté tisíci tařic. Nezapomenutelný dojem ale zanechávají také tařice v Milešově. Rostou tam dokonce i ve zdi nad hladinou náveského rybníka. Hned vedle vystupující skála, podpírající zámek, skýtá pohled tak krásný, že jej v 19. století zobrazil český krajinář A. J. Levý. V ten čas, kdy zdobí černou milešovskou skálu zářivě žluté tařice skalní, kvete právě na Planíku mezi stepními travami skoro neviditelný pochybek.

V téže době lze zastihnout kromě pochybku i jiné stejně krátkověké drobničky, a za všechny jmenuji rozrazil Dilleniův (*Veronica dillenii*). Na Planíku roste také pomíjivý druh, který musím představit jenom proto, že je to takový "nešťastník". Není pohledný, neboť květy má nenápadné a jeho okolíky vždy sklánějí větve dolů, vypadající potom jaksi pocuchaně a zemdleně. Rostlina sama je neduživě bledozelená. Botanici ještě k tomu mají pro ni právoplatné a nelichotivé české jméno "plevel okoličnatý".

Na Planíku jsem fotografoval v roce 1977 a později jsem v nyní již nevydávaném časopise Stipa (1979: 18) publikoval fotografii plodícího pochybku severního jako důkaz, že tato rostlinka, sbíraná tam poprvé do herbáře učitelem Šimrem v roce 1931, stále ještě v dalších pokoleních existuje. Tehdy jsem k tomu poznamenal, že Planík hostí na různých místech desítky jedinců. Jak se vše do současnosti změnilo! V dobách objevu pochybku na Planíku se o něm sice psalo jako o druhu vzácném, ale tehdy měl v Čechách ještě pořád asi 20 nalezišť, k tomu 1 na jižní Moravě. Mapa lokalit po r. 2000 zobrazuje již jen 2 oblasti výskytu, a sice v Doupovských horách. Pochybek se stal v České republice druhem kriticky ohroženým, tedy jedním z nejohroženějších v rámci celé naší květeny.

Roku 2013 jsem na Planíku v Českém středohoří s odstupem času opět pochybek severní nalezl, ale pouhé 2 jedince. Nevymřel! Tvářnost vršku se ale změnila v neprospěch teplomilné vegetace skalní stepi, neboť rozsáhlá část úbočí byla uměle zalesněna bezcenným, botanicky chudým, již vzrostlým, a přitom nevzhledným stromovým porostem. Přináším vzácný fotografický doklad loni pořízený po 36 letech od doby, kdy jsem na Planíku ležel na břiše a poprvé se pokoušel zaostřit objektiv na nicotný a málo fotogenický objekt svého zájmu. Navštivte Planík; jaro je čas vzácného a před každým létem umírajícího pochybku!

Skalnatý vršek Planík, viděný z Hazmburku r. 2012

Planík, malý skalnatý vršek obklopený lesem, se nachází vedle Hazmburku. Foto R. Novotná

Mikrolokalita pochybku severního na Planíku, přímo u fotografického vybavení

Pochybek severní nalezl lysinu v sešlapávané skalní stepi, kde nepůsobí konkurence

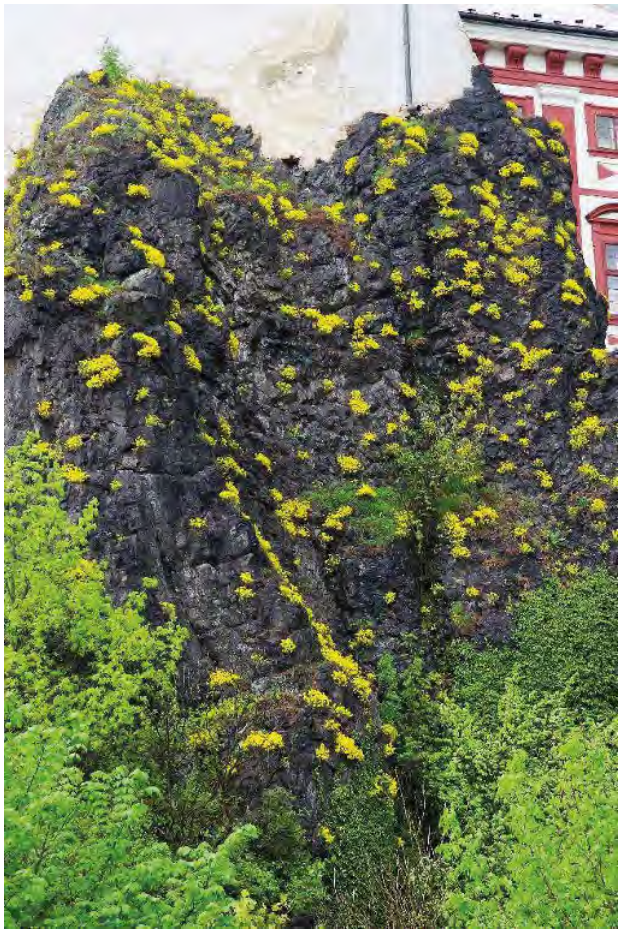
Pochybek severní 6. 5. 2013 na Planíku

Plevel okoličnatý

Rozrazil Dilleniův, 5 cm vysoká modrokvětá letnička, provází pochybek severní

Čas tařic na milešovské skále

O “motýlích” myšlenkách aneb půvab bezúčelnosti. (LN 2014/5)

Motýli mají krátký život. Během něj se na tom světě za kloudného nebo dokonce pěkného počasí předvádějí, vzlétnou a vznášejí se podle druhu ladně, anebo létají zprudka a klikatě, při tanečcích na květech je patrná nádhera barev a ornamentů na křídlech; leč všechna ta krása se zdá být úplně bezúčelnou. Člověk někdy připadne na myšlenky, které se vznášejí ve slunných prostorách, tančí mezi krásami světa; ale zůstávají jen krátce, jako ti motýli. Hned je zaplaší nějaké všednodenní, anebo ještě horší strasti.

Třebas takový otakárek fenyklový. Kdo se toulá od května do srpna po vrcholech Středohoří za slunečného, byť i poněkud větrného počasí, jistě nejednoho zastihne. Tento příslušník převážně tropické motýlí čeledi ovšem plachtí velkou rychlostí a nepředvídatelně manévruje. Usedá jen na kratičkou chvíli a trochu déle odpočívá jen za chladnějších a větrnějších podmínek. Tak tomu bylo 25. dubna roku 2012 na Písečném vrchu na Lounsku. Otakárek, zatím jediný, přilétl kdoví odkud a já jsem blahořečil náhodě: Zrcadlovka byla vybavena teleobjektivem, poněvadž jsem se právě pokoušel fotografovat zpěvavého skřivánka. Gina nemohla z dálky spatřit otakárka, avšak s údivem i obavami sledovala, kterak padám a zase vstávám v terénu plném drnů, kradu se chvílemi skoro jako bystřící gepard, měním směr jako křižující protitanková střela, abych nakonec strnul, nikoli nepodoben kmeni přestárlé osamělé hrušně tam na úbočí. Otakárek, zmožený větrnými proudy, usedl na travnatý terén. Mohl jsem konečně obdivovat jeho velikost. Později jsem se dočetl, že rozpětí u tohoto druhu činí až 75 mm. Věřím tomu, neboť tento vydařený exemplář setrval na hodnou chvíli s křídly rozloženými tak, jako by byl preparován v lepidopterologické sbírce.

V Českém středohoří ovšem létá ještě vůbec nejkrásnější motýl světa. Odvážné a také subjektivní tvrzení! Jak by ne, na krásu má každý svůj názor. A tak úvod odstavce doplňuji dovětkem: nejkrásnější podle mne. Ale tvrdím to po tom, co jsem během své dlouhé botanické praxe viděl i mnoho tropických motýlů včetně jihoamerických lišajů, velikých martináčovitých motýlů, legendárních modrolesklých morfů nebo kuriozních motýlků rodu *Greta*, majících zcela průhledná křídla. Popsáno ve stručnosti, uvedený pevný názor jsem si vytvořil již před více než půlstoletím, když jsem v kterési učebnici spatřil kresby našich otakárků, fenyklového (*Papilio machaon*) a ovocného (*Iphiclides podalirius*). A to jsem ještě nevěděl, že jejich let je jiný než u ostatních motýlů, podoben spíše letu ptáka. Více se mi líbil otakárek ovocný, druh mnohem vzácnější. Jeho černé pruhy na křídlech vypadají jako načrtnuté kreslicím uhlem vedeným cvičenou rukou umělce. Jaksi definovaný, ač

obdivuhodný ornament otakárka fenyklového je u tohoto nahrazen rafinovanou elegancí. Zatoužil jsem již v těch školáckých letech spatřit právě otakárka ovocného. Vůbec mne nenapadlo, že se celkem hojně vyskytuje na dohled od mé libochovické školy, na Hazmburku. Dozvěděl jsem se to až předloni, protože se o tom píše na nové naučné tabuli pod lokalitou. Domníval jsem se však, že tento druh motýla tam snad někdo spatří při velkém štěstí tak jednou za 5 let.

Dospěl jsem na vrcholovou plošinu hradního nádvoří 4. května 2012 a hle: Odehrávaly se tam reje několika otakárků fenyklových, ale spolu s nimi snad kolem dvacíti otakárků ovocných. Ti fenykloví občas posedávali, ale ty ovocné jsem se mohl pokoušet vyfotografovat jen v letu, a při jejich bystrosti a plachosti jen na dálku. Rozmazaných motýlů jsem měl po vysilujícím honu dostatek. Pokorně jsem přitom děkoval přírodě za splnění jednoho ze svých klukovských snů a nerouhal jsem se nářky nad tím, že nemám fotografii skvělou, jako by byla pro časopis National Geographic. Pokoru vůči přírodě má Perun, patron geobotaniků, zřejmě docela rád, neboť on to musel být, kdo mi přál. Přešel jsem na jinou expozici a octnul jsem se na další plošince, nacházející se směrem západním. Tam sice vůbec nebyli otakárci fenykloví, snad pro mnohem silnější vítr na tom místě, leč četní otakárci ovocní tam prováděli neuvěřitelné mistrovské akrobacie. A občas odpočívali! Ten první, dokonale vyfotografovaný, byl bohužel poškozený, nejspíše v důsledku ptačího útoku. Další případ byl šťastnější a mohl jsem fotografovat dokonalý a velký exemplář. Otakárek ovocný dosahuje dle údajů v literatuře rozpětí až 70 mm.

Podivoval jsem se tomu, že pozice zadních křídel je úplně jiná, než bylo nakresleno ve zmíněné učebnici. Tam otakárek ovocný vypadal jako jiní motýli a neměl zadní křídla stlačená dolů a k sobě jako můry. Předlohou pro malíře asi byl špatně provedený, idealizovaný preparát usmrceného motýla. Připadl jsem na “motýlí myšlenku”, že bych se mohl jako fotograf blýsknout nějakým “akčním snímkem” otakárka ovocného. I v tomto případě mne Perun vyslyšel a po chvíli jsem spatřil havárii jednoho z motýlů, sraženého náhlým větrným poryvem do trávy. Byl jsem blízko, podařilo se zaostřit, fotoaparát spustil. S pýchou k povídce zařazuji snímek právě havarovaného otakárka ovocného, s křídly ne právě vyrovnanými, jenž v další vteřině opět vzlétl.

Otakárek fenyklový 25. 4. 2012 na Písečném vrchu

Písečný vrch, jeho vykutaný vrchol

Jaksi definovaný, ač obdivuhodný ornament otakárka fenyklového, dokumentovaný 28. 8. 2013 na Hazmburku

Otakárek ovocný 4. 5. 2012 na Hazmburku. Pruhy na křídlech vypadají jako načrtnuté kreslicím uhlem vedeným cvičenou rukou umělce

Hazmburk u Libochovic, nejkrásnější česká hradní zřícenina a dějiště rejů obou druhů otakárků

Havárie otakárka ovocného v důsledku větrného poryvu

Za podbílkem šupinatým do zámeckého parku. (LN 2014/6)

Podbílek není malý podběl a tyto rostliny patří do rozdílných čeledí. Podobnost snad lze spatřovat jen tehdy, když se jejich květenství zjara vynořují z půdy jako tlustý šupinami obrostlý útvar. Podbílek šupinatý (*Lathraea squamaria*) je parazit bez zeleně listové. Roste 40 i více centimetrů pod zemí a jeho lodyhy jsou špinavě bílé, porostlé zvláštními, hustě stěsnanými listy. Z půdy se vynořují pouze skupiny masivních růžových květenství (ale např. v nivě Pokratického potoka u Litoměřic byl fotografován albín) a díky tomu lze rostlinu v dubnu a někdy až na počátku května nalézt. V České republice není vzácný a roste nejčastěji na vlhčích místech, v potočních a říčních nivách. Parazituje na olších, topolech, vrbách, také na lípě, habru, jilmu, jasanu a lísce, zřídka na jiných dřevinách, ale zřejmě nikoli na dubech. Jeho areál zaujímá většinu Evropy a izolované výskyty jsou známy i ze západní Asie. Je jediným druhem svého rodu a nejpříbuznější je rod *Clandestina* se třemi rovněž parazitickými druhy, rostoucími mimo naše území.

Podbílkem šupinatým se botanici nejvíce zabývají kvůli problému se zařazením do systému, do správné čeledi. Původní široce pojatá čeleď krtičníkovitých (Scrophulariaceae), kam podbílek patřil, se totiž dle moderních poznatků molekulární biologie rozpadla. S parazity je kvůli dalekosáhlým přeměnám orgánů vždycky potíž, ale podbílek zřejmě patří i nadále do této čeledi, byť v moderním pojetí velmi zúžené, a někdy uváděné řazení k rovněž parazitickým (i vnějškově podobným) zárazovitým je omylem, "vylitím dítěte i s vaničkou". Argumenty shrnul v "Květeně české republiky 6", vydané roce 2000, význačný český botanik B. Slavík. Roku 1980 jsem pátral po podbílku šupinatém z jiných důvodů. Nelíbil se mi tu a tam publikovaný názor, že ta rostlina je nejen parazitická, ale navíc také masožravá. Má listy s dutými prostory, kde prý bývají zbytky strávených drobných půdních živočichů.

U dobrých floristů, hledačů vzácných rostlin v přírodě, vedla dlouhá a mnohá terénní zkušenost ke skvělé intuici, jako tomu bývá u houbařů. Snad také nějakou intuici mám, a tak mne při hledání podbílku na Libochovicku přitahovala zadní část zámeckého parku, kdysi známá jako "bažantnice" a "tůň", stromový i keřnatý porost vzniklý zředěním a občasným kultivováním původního lužního lesa při Ohři. Podbílek totiž, jak se mi zdá, nemá optimum v ideálních, homogenních lužních lesích, jako je "Myslivna" alias "Jägerhaus" na opačném břehu řeky. Spíše se objevuje v nehomogenních prosvětlených lemech u potoků, anebo v parcích. Pod jedním jistě více než stoletým topolem černým jsem v zámeckém parku nalezl tak mohutný kvetoucí trs, že jsem mohl bez obav vyrýt a oddělit malý kousek podzemní

lodyhy pro výzkum. Ten topol byl pak záhy poražen a kvetoucí podbílek se tam ani v okolí již nevyskytoval. Po letech jsem jej znovu nalezl úplně jinde v zámeckém parku, a sice pod líškou poblíže zátoky, v místech, kde se letos opravuje pobřežní zeď. Hodlal jsem napsat o tomto výskytu, ale na sešlapané ploše jsem nenalezl nic, ač tam podbílek pod zemí určitě žije nadále. Navrátil jsem se do míst dávného výskytu v "bažantnici", prošel jsem i torzo postupně zavážkou ničené, kdysi nádherné tůně. Nic jsem nenalézal, a protože mne provázela partnerka, dusil jsem v sobě kletby nad selhávající botanickou intuicí. Již jsem toho pozdního odpoledne chtěl na posledním slibném místě "odtroubit konec lovu", když tu jsem periferním viděním zaznamenal růžovou barvu v odstínu typickém pro podbílek! Příští půlhodinu jsem strávil s fotoaparátem v ruce, vleže či v pokleku před podbílkem. Ve zmíněném roce 1980 bych musel místo nálezu obtížně popisovat dle orientačních bodů. Dnes stačí souřadnice GPS: N 50°35′57,7″ E 014°12′54,1″.

Rozporu mezi tím, že podbílek je jistě vydatně živen mohutným hostitelem, a přesto by se měl přiživovat drobnou živočišnou kořistí, jsem nakonec porozuměl. Roku 1982 jsem v článku otištěném v USA snad vůbec poprvé věrohodně a v souladu s anatomií a fyziologií vysvětlil zvláštní vakovitý tvar listu a jeho vnitřní hustě žlázami vystlaný labyrint. Konstatoval jsem, že zbytky po různých půdních členovcích jsem nalezl v dutinách listů zcela výjimečně, přestože zvláštně přeměněné listy podbílku jsou opravdu podobné nějakým pastem. Skutečné funkce masitých nezelených listů s dutinami ústícími společně do půdy štěrbinou jsou dvě: 1) Jsou rezervoárem energeticky bohatého škrobu; 2) Pomocí těchto listů se rostlina neustále zbavuje přebytečné vody, přicházející ve formě roztoku přijímaného z hostitele.

Obyčejné rostliny se nadbytečné vody zbavují výparem do vzduchu, z průduchů na listech. Podzemní listy podbílku mají zveličený povrch, z něhož vylučují vodu pomocí bezpočetných stopkatých žláz, tzv. hydatod, chráněných před mechanickým poškozením ve vnitřních dutinách. Jsou to žlázy jenom podobné žlázám některých masožravých rostlin. Voda jimi hojně a zjevně vylučovaná se z listu nakonec vsákne do okolní půdy, kam se dostává kapilární silou skrz úzkou štěrbinu na spodní straně.

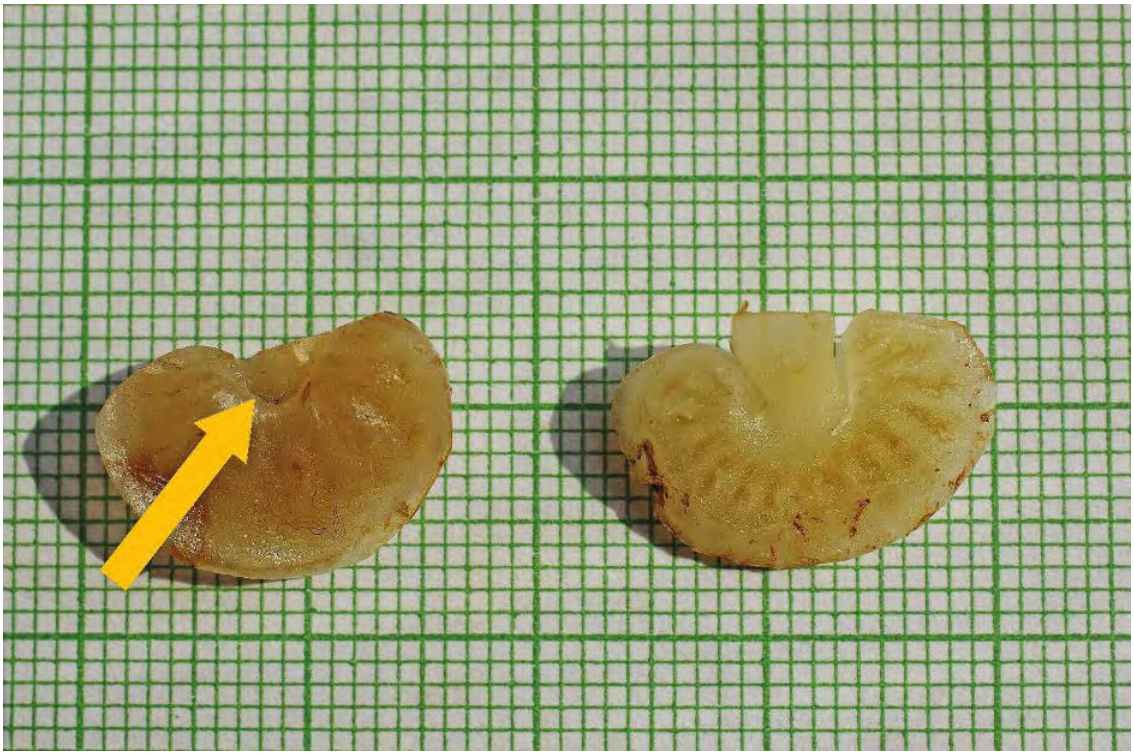
Na naleziště podbílku šupinatého je třeba dojít přes zámecký park až do „bažantnice“ za ním. V dubnu jsou záhony neosázené a takový pohled v publikacích nebývá

Květenství podbílku šupinatého v zámeckém parku 11. 4. 2014

Části podzemní větvené lodyhy podbílku, osazené tlustými vakovitými listy

Vlevo list podbílku s vyznačenou pozicí štěrbinovitého vyústění soustavy dutin a vpravo podélný řez s viditelnou soustavou dutin

Čtvero vod hazmburských. (LN 2014/7)

Jde-li o Hazmburk, pak bych na tamní botaniku potřeboval nikoli jen dohodnutý rozsah pojednání, ale minimálně kompletní novinová čísla pro celý rok.[1] Volím tedy jiné téma, zaměřené na vodu, k němuž jsem kompetentní vzhledem k datu zrození ve znamení Vodnáře a jménu Studnička. Prosakující povrchová voda měla, jak se všeobecně ví, podstatný význam při opakovaných sesuvech ničících obec Klapý pod Hazmburkem. Ta voda je nyní jímána a odváděna, aby nepodporovala kluzkost slínitých, jílem bohatých vrstev nesoucích masu zvětrávajícího a dřívějším kamenolomem narušeného vulkanického kopce. Psát budu spíše o vodách jiných, pro leckoho snad neznámých a těžko objevitelných.

Snadno lze najít jen první z nich, protože je v dolní cisterně hradu, vedle Černé věže. Zatímco horní cisterna, nacházející se u Bílé věže, je zanesená a bezvodá, v dolní se na hladině zrcadlí ochranné mřížoví. Je překvapivé, že po vybrání mnohaletých nánosů při údržbě hradu v současné době cisterna ještě funguje a vodu nepropouští. Na kopci známém suchomilnou květenou skalní stepi stačí hluboká jáma ve skále a dešťová, dříve nejspíše i do rezervy dovážená voda se neztratí a nevypaří. Tento jev je důležitý pro vysvětlení dalšího, asi nejkurióznějšího výskytu vody na Hazmburku.

Objevili jsme jej jako kluci školou povinní, když jsme navzdory zákazu vstupu slézali od Černé věže na nebezpečný skalnatý hřebínek, vedoucí odtud až k čedičovým „varhanám“, tvořícím nápadný ostroh při turistické cestě na hrad. Na takovém výslunném a přes léto rozžhaveném skalisku by nikdo studánku nehledal. Přesto tam je a voda je v ní vždycky! V prostoru tohoto úbočí se zřejmě těžil kámen během stavby hradních zdí, protože poslední vylámané a již nepoužité kusy čedičových sloupců tam leží na hromadě dodnes. A nedaleko je i lidskou rukou nejspíše trochu vykutaná, i když nijak neobezděná studánka, ta věčná zázračná voda na nejméně očekávaném místě. Ve skále je asi hluboká a přiměřeně objemná přirozeně vzniklá puklina, fungující jako rezervoár povrchové vody úplně stejně jako ta hradní cisterna. Jak jsem se zaradoval, když se mi ji loni po více než půlstoletí od poslední návštěvy těchto míst podařilo po paměti opět najít! Tentokrát ovšem po mně nikdo od Černé věže nestřílel z obstarožní brokovnice, jako to za starých časů nejednou činil nevrlý správce hradu. Mám jej proto v živé paměti, ač se nikdy netrefil. Tomu stařík ovi se říkalo „Kuzma“,

[1] Květeně byly později věnovány dále uvedené zprávy z LN 2017/4, 2023/4 a LN 2023/5.

ale prý se ve skutečnosti jmenoval Nezmák. Tolik tedy z historie objevu druhé vody hazmburské.

Sestupme o hodně níže, až do míst, kde je dnes parkoviště pro návštěvníky, abychom odtajnili vodu třetí. Provozovatelé tamního bufetu o ní určitě vědí, ale v křovinatém pekle, zarůstajícím člověkem opuštěné a neovlivňované úbočí, se pro ostatní ta voda úplně ztratila. Pamatuji, jak tato místa byla nezarostlá a byly tam ještě zbytky stroje z již nefungujícího drtiče na kámen, upevněné na mohutném železobetonovém fundamentu. Pro pracovníky lomu a drtiče tam byla zřízena šikmá šachtice s několika schody do podzemí, kde byla studánka s pitnou a pěkně ledovou vodou. Turistická cesta na hrad tehdy vedla přímo kolem a každý se tam napil, když ne cestou nahoru, pak určitě po klopotné cestě dolů. My kluci jsme si ale této výtečné pitné vody nevážili, protože jsme dobře věděli, že žlutá limonáda v hospodě na rohu proti rybníčku v Klapém je lepší a je možno k ní lacino obdržet i pěkně slaný preclík.

Čtvrtá voda hazmburská má velice pohnutou historii. Mohla dnes být oficiálně prohlášena evropsky významnou přírodovědecky cennou lokalitou v rámci mezinárodního projektu EU „Natura 2000“, kdyby nebyla zrušena původně existující státní přírodní rezervace na Hazmburku a úpatí kopce nebylo obětováno na smetiště.

Klapští kluci se někdy roku 1961 ve škole vytasili se zvěstí, že v jezírku pod Hazmburkem jsou obrovští čolci, podobní drakům s rozeklaným zubatým hřbetním hřebenem. Jsou prý tak velcí, že známého čolka obecného klidně mohou sežrat. Byla to pravda, sám jsem to později pozoroval. V tom jezírku skutečně žili početní čolci velcí (*Triturus cristatus*), až 18 cm dlouzí tvorové, dnes přísně chránění, jsoucí v celém Českém středohoří na vyhynutí. To, co nazývám jezírkem, byl vlastně asi 15 m dlouhý a 8 m široký zhruba oválný rybníček, hluboký asi metr, s čedičovými balvany viditelnými na dně. Vznikl kdysi dávno, patrně vybíráním kamene z čedičové balvanité suti pro stavební účely. Voda se tam určitě brala právě z již zmíněných slínitých vrstev, silně jímajících vodu stékající za dešťů po úbočí.

Když jsem po pár letech spatřil hrůzný proces vzniku smetiště s mohutnou vrstvou odpadů všeho, smířil jsem se zánikem této lokality. Loni jsme měli v Libochovicích sjezd naší školní třídy. Můj tehdejší dobrý kamarád z Klapého se dušoval, že jeho vnučka před pouhými dvěma toky nalezla mezi trávou někde poblíže klapské fary lezoucího čolka velkého! (Pamatuji si, že tam někde, kde je dnes neprostupné houští, bývalo také maličké balvanité jezírko, jaké čolci potřebují. To ale již tehdy, před mnoha lety, zanikalo a vysychalo.)

Letos jsem se zatoulal až pod čelo řinoucích se smetištních vrstev, zhruba do míst popsané dávno zničené čolčí kolonie. Ke svému naprostému údivu jsem spatřil pozůstatek bývalého rybníčku. To místo má souřadnice: N 50°25′ 45,6″ E 014°01′15,4". Voda byla

průhledná a dne 22. 5. 2014 jsem tam zastihl dokonce čolky obecné. Mnoho balvanů a stavebního materiálu by bylo možné odklidit a hladinu i hloubku zvětšit, okolí zušlechtit a co nejvíce vyčistit. Vodní režim tam dosud funguje. Zrestaurováním a revitalizací rybníčku by mohl Hazmburk získat prvotřídní biologickou lokalitu, jež by jej případným očekávatelným návratem čolka velkého zásadním způsobem proslavila a učinila zvláště důležitým. Věřím, že čolci velcí se v okolí dosud vyskytují. Kvůli rozmnožování jsou tito obojživelníci sice vázáni na čistou vodu, ale v dospělosti mohou dlouhodobě skrytě žít i mimo vodu a dožívat se až 28 let![2]

Autor vzpomíná na rozsáhlé a mnohem hlubší lomové jezírko se silnou populací čolka velkého, nyní z větší části zavalené odpady. Foto R. Novotná

[2] Navazuje „Déjà vu aneb historka o dracích“ (LN 2019/1).

Voda první: hazmburská cisterna

Voda druhá: studánka na skalním hřebínku

Voda první se nachází v cisterně za Černou věží (zde v popředi). K vodě druhé se sestupuje od Černé věže po skalách

Mezi černou věží, vyčnívající v pozadí, a čedičovými varhanami při cestě nahoru k hradu, se táhne skalní hřebínek se studánkou, zde zvanou voda druhá

Vylámané kusy čedičových sloupců leží na hromadě na hřebínku, poblíže studánky

Lidskou rukou nejspíše trochu vykutaná studánka, ta věčná zázračná voda na nejméně očekávaném místě – to je voda druhá

Voda třetí: studánka u parkoviště

Foto temné studánky, vody třetí, osvětlené bleskem fotoaparátu. Voda byla čirá, ale zdaleka nikoli pitná

Voda čtvrtá: pozůstatek jezírka zavaleného odpady, jež pamatuji jako hojně obydlené čolky velkými

Původně velké jezírko bylo skoro zavaleno odpady, později tence překrytými hlínou a kamenivem

Dne 22. 5. 2014 jsem ve zbylém jezírku zastihl dokonce čolky obecné